

Et tiår med tusenårsjubileer

I årene fram mot riksjubileet i 2030 er det mange jubileer knyttet til kristningen av Norge. Kristenrettjubileet i 2024, som denne prekendisposisjonen taler om, var en radikal reform som endret Norge for alltid. Det er en preken verdt.

I 2021 ble tusenårsjubileet for møtet mellom Olav Haraldsson og Dale-Gudbrand markert, en hendelse som førte til kristningen av Gudbrandsdalen. I 2022 feiret man at det var tusenår siden opprettelsen av Eidsivating, og neste år markerer vi at det er tusen år siden *kristenretten*, vårt første kristne lovverk kom og for alltid endret vår kultur og våre verdier.

«Det er opphavet til våre lover at vi skal vende oss mot øst og be den hellige Kristus om fred og om at vi kan holde vårt land bebodd og vår landsherre uskadd. Han skal være vår venn og vi hans, og Gud skal være alles venn» (Fra første del av *Kristenretten*)

På mange måter er dette vårt glemte jubileum, men ikke mindre viktig enn de andre. I 2024 innkalte kong Olav Haraldsson – som vi helst kjenner som Olav den Hellige – til et tingmøte på Moster, hvor våre første kristne lover ble vedtatt. Disse ble siden vedtatt av de enkelte lagtingene Gulating, Frostating og Eidsivating.¹

Lovene var radikale og betydde et klart brudd med brutale norrøne skikker. Her er bare noen av endringene/konsekvensene:

- Treller skulle frigis litt etter litt, noe som betydde slutten på slaveriet i Norge.
- Alle barn i landet skulle få vokse opp. Ingen spebarn skulle lenger settes ut til ville dyr, og en far kunne ikke nekte å ta ansvar for egne barn.
- Blot ble forbudt. Det innebar også et forbud mot ofring av mennesker, som hadde vært vanlig
- Alle – også slaver og leilendinger – skulle få fri på helligdagene. Slik ble *kristenretten* også vår første ferie- og arbeidsmiljølov.
- Ingen mann skulle ha mer enn én hustru, og ingen skulle ta seg «friller²». Det ga økt trygghet for kvinnene, som til da hadde måttet finne seg i at mannen valgte seg andre kvinner.

I Jesaja 51:4-5 står det en profeti om hvilke endringer som skal følge med Guds Messias:

*Lytt til meg, mitt folk,
mitt folkeslag, vend øret til meg!
For lov går ut fra meg,
brått gjør jeg min rett til lys for folkene.
Min rettferd er nær,
min frelse bryter fram,
mine armer dømmer folkene.
Fjerne kyster håper på meg,
de venter på min arm.*

På mange måter var det akkurat dette som skjedde; Bibelsk tankegods og Guds intensjon for menneskelivet, menneskeverdet og menneskets forhold til Gud fikk prege norsk lov. Dette er verdt å markere!

Derfor denne prekendisposisjonen, som bygger på Den norske kirkes teksterekke for 17. mai. Egnede datoer kan være søndag 14. mai, markeringer av St. Hallvardsdagen 15. mai eller på en 17.-maigudstjeneste.

¹ Det finnes mer info om det offisielle jubileet med flere historiske opplysninger her: <https://tidsreise.moster2024.no/>. Illustrasjonsbildet er også fra denne nettsiden (gjengitt med tillatelse - © Oppløst AS / Synnøve Notland).

² Friller var våre forfedres betegnelse på elskerinner

«Hvis ikke Herren bygger huset, arbeider bygningsmennene forgjeves»

Prekeninspirasjon til bruk i forbindelse med søndag 14. mai, St. Hallvardsdagen 15. mai og grunnlovsdagen 17. mai. Basert på [Den norske kirkes tekstrekke](#) for 17. mai 2023

Ole Petter Erlandsen, Faglig leder i Åpne Dører

Tema / hovedidé

De kristne verdiene, som har dannet grunnlaget for vårt lands kultur og samfunn er ingen selvfølge. Lovene for vår nasjon bygger på en kristen arv, og Jesu tanker om livet har preget kultur og mentalitet siden de første kristne lovene ble vedtatt i 1024. Det er verd å feire – i takknemlighet og glede.

Skriftlesning

Salme 127,1–3- Hvis ikke Herren bygger huset

En sang ved festreisene. Av Salomo. Hvis HERREN ikke bygger huset, arbeider bygningsmennene forgjeves. Hvis HERREN ikke vokter byen, våker vaktmannen forgjeves. 2 Forgjeves står dere tidlig opp og setter dere sent ned og spiser brødet dere har slitt for. Det samme gir han sine venner mens de sover. 3 Barn er en gave fra HERREN, livsfrukt er en lønn.	Ein song til festreisene. Av Salomo. Dersom Herren ikkje byggjer huset, arbeider bygningsmennene fåfengt. Dersom Herren ikkje vaktar byen, vaker vaktmannen fåfengt. 2Fåfengt står de tidleg opp og set dykk seint ned og et brødet de har slite for. Det same gjev han venene sine medan dei sover. 3 Born er ei gåve frå Herren, livsfrukt er ei løn.
--	--

Apg 17,22–31 og/eller 26-31 Han gir liv og ånde til alle

Da sto Paulus fram for Areopagos-rådet og sa: «Atenske menn! Jeg ser at dere på alle måter er svært religiøse. 23 For da jeg gikk omkring og så på helligdommene deres, fant jeg et alter med denne innskriften: 'For en ukjent Gud'. Det som dere tilber uten å kjenne, det forkynner jeg dere. 24 Gud, han som skapte verden og alt som er i den, han som er herre over himmel og jord, han bor ikke i templer reist av menneskehender. 25 Han trenger heller ikke noe av det som menneskehender kan tjene ham med. Det er jo han som gir liv og ånde, ja, alt til alle. --- 26 Av ett menneske har han skapt alle folkeslag. Han lot dem bo over hele jorden, og han satte faste tider for dem og bestemte grensene for deres områder. 27	Då steig Paulus fram for Areopagosrådet og sa: «Atenske menn! Eg ser at de på alle måtar er svært religiøse. 23For då eg gjekk omkring og såg på heilagdomane dykkar, fann eg eit altar der det stod skrive: 'For ein ukjend Gud'. Det som de tilbed utan å kjenna, er det eg forkynner dykk. 24 Gud som har skapt verda og alt som i henne er, han som er herre over himmel og jord, han bur ikkje i tempel som er bygde med hender, 25 og lét seg ikkje tena av menneskehender, som om han skulle trenga noko, han som gjev liv og ande, ja, alt til alle. --- 26 Av eitt menneske har han skapt alle folkeslag, han lét dei busetja seg over heile jorda, og han sette faste tider for dei og grenser mellom bustadene deira. 27 Det
---	--

Dette gjorde han for at de skulle søke Gud, om de kanskje kunne lete seg fram og finne ham. Han er jo ikke langt borte fra en eneste av oss. 28 For det er i ham vi lever, beveger oss og er til, som også noen av deres diktere har sagt: 'For vi er hans slekt.' 29 Fordi vi altså er Guds slekt, må vi ikke tenke at guddommen ligner et bilde av gull eller sølv eller stein, formet av menneskers kunst eller tanke. 30 Disse tidene med uvitenhet har Gud båret over med, men nå befaler han alle mennesker, hvor de enn er, at de må vende om. 31 For han har fastsatt en dag da han skal dømme verden med rettferd, ved en mann han har utpekt til dette. Det har han bekreftet for alle mennesker ved å reise ham opp fra de døde.»

gjorde han for at dei skulle søkja Gud, om det kunne lukkast for dei å leita seg fram til han og finna han. Han er då ikkje langt borte frå ein einaste ein av oss. 28 For i han er det vi lever og rører oss og er til, som òg nokre av dykkar eigne diktarar har sagt: 'For vi er hans slekt.' 29 Er vi då Guds slekt, må vi ikkje tru at guddomen liknar eit bilete av gull eller sølv eller stein som menneskekunst eller mennesketanke har forma. 30 Gud har bore over med dei tidene då folk var uvitande. Men no byd han at alle menneske, kvar dei så er, skal venda om. 31 For han har fastsett ein dag då han vil dømme verda med rettferd, og til det har han innsett ein mann. Det har han stadfest for alle med å reisa han opp frå dei døde.»

Luk 1,50–53 Fra slekt til slekt

Fra slekt til slekt varer hans miskunn over dem som frykter ham.
51 Han gjorde storverk med sin sterke arm; han spredte dem som bar hovmodstanker i hjertet.
52 Han støtته herskere ned fra tronen og løftet opp de lave.
53 Han mettete de sultne med gode gaver, men sendte de rike tomhendte fra seg.

Frå slekt til slekt varer hans miskunn over dei som ottast han.
51 Han gjorde storverk med sin sterke arm; han spreidde dei som bar hovmodstankar i hjartet.
52 Han støyttte stormenn ned frå trona og lyfte opp dei låge.
53 Han metta dei svoltne med gode gåver, men sende dei rike tomhendte frå seg.

Innledningshistorie³- unggutten fra Lier som ble influenser etter sin død, fordi han ga sitt liv for å redde 'et elendig kvinnfolk'.

- Det er ingen vi har tråkket like mye på som St. Hallvard.⁴
- I allfall ikke om du bor i Oslo.
- Det finnes ikke tall på alle de isbrodder, jernbeslåtte hæler og sommersandaler som har slitt på kumlokkenes overflate og holdt ham skinnende. For Hallvard, unggutten som har vært hovedstadens skytshelgen siden levningene hans ble flyttet til den nye katedralen i Oslo på 1100-tallet, preger mange av byens mange kumlokk.
- Hallvard Vebjørnsson var en helt vanlig unggutt fra gården Huseby i Ytre Lier.
- Skjønt *helt* vanlig var han ikke, han var ættestor og en nær slektning av Olav Haraldsson, muligens hans grandnevø, og han skal ha fått en kristen oppdragelse av foreldrene Vebjørn og Torgny.
- En vårdag i 1043 - Hallvard er da 23 år - skal han krysse Drammensfjorden i båt.
- Idet han skal legge fra, kommer en gravid trellkvinne løpende og ber om å bli rodd over fjorden.
- Forfølgerne hennes, to eller tre mann, kommer ropende bak henne og beskylder henne for innbrudd og tyveri. For kvinnen, som bedyrer sin uskyld, er dette et spørsmål om liv og død, og Hallvard velger å tro henne og begynner å fossro.
- Mennene setter etter dem i båt og begynner å forhandle med Hallvard.
- De håner ham, og lurer på hvorfor en ættestor gutt ønsker å verne et elendig kvinnfolk.
- Hallvard, på sin side, mener kvinnen må få prøvd sin sak. Dessuten, lover han, vil han betale bøtene hennes dersom det viser seg at hun er skyldig. Barnet hun bærer på er i alle tilfeller er uten skyld, argumenterer Hallvard.
- Siden Hallvard ikke vil gi seg, blir han skutt med pil i strupen og drept, og liket blir senket i Drammensfjorden med en kvernstein rundt halsen.
- Trellkvinnen blir også drept og gravd ned på nærmeste strand.
- Vi trenger ikke ta detaljene om undergjerningene som det fortelles om i forbindelse med Hallvards død. Om liket som fløt opp med kvernsteinen på slep. Det himmelske lyset og velduften over Hallvards grav. Kilden som sprang fram på stranden der den drepte kvinnen hadde blitt gravlagt. Om mennesker som valfartet til kilden og rapporterte om at de var blitt helbredet, eller som ble helbredet ved kilden på Huseby, der Hallvard først ble gravlagt. Alt dette bidro selvsagt til Hallvards raskt oppnådde helgenstatus, men i vår historie er det andre ting som er viktigere.
- Poenget er dette; drapet på Hallvard skjer bare tretten år etter slaget på Stiklestad, og bare nitten år etter innføringen av kristenretten på Moster i 1024.
- Dette er i en brytningstid - gammelt mot nytt, norrønt mot kristent, ære og hevn mot lov og rett.
- Tenk litt over dette: 250 år tidligere fikk Hallvards forfedre rykte på seg for å «*slakte ned og ta til fange de kristne folk, å ødelegge kirkene og brenne byene deres*».
- Mens Hallvard velger å ofre livet for en kvinne som etter de gamle lovene hadde vært uten rettsbeskyttelse.
- Ved å gi sitt liv for en vergeløs kvinne, et 'elendig kvinnfolk' som forfølgerne kalte henne, får han både heltstatus og en plass i historiebøkene. Og blir en slags influenser for generasjoner av nordmenn, for St. Hallvardsdagen den 15. mai var lenge en av de store helgendagene.

³ Begynn gjerne prekenen med historien om St. Hallvard, eller fortell en annen historie som sier noe om hvordan vårt lands kultur er preget av Jesu lære

⁴ En liten morsomhet man kan bruke om det passer slik, men Oslo byvåpen, som viser St. Hallvard, pryder 30.000 kumlokk i Oslo. Bilde [her](#).

En ny kultur

- Voldsidealet hos de gamle nordmenn kan spores tilbake til de gamle gudene og deres forestillingsverden.
- Gudene var slø, de kunne være grusomme og uberegnelige, de manipulerte og de løy.
- Med den kristne forestillingsverdenen kommer idealer som absolutt sannhet, grenseløs barmhjertighet, selvfornektelse og tilgivelse.
- Fordi Gud lignet Kristus selv⁵.
- For en forskjell!
- Og plutselig har vi fått en ny type helt, en helt som gir sitt liv for den svake part, som Kristus selv, og som Hellige Olav hadde gjort.
- Hva skjedde i vårt folk, hvordan var det mulig at en slik radikal endring i heltefortellingene kunne finne sted?

Ethvert hus har en bygningsmann

- «Hvis HERREN ikke bygger huset, / arbeider bygningsmennene forgjeves. / Hvis HERREN ikke vokter byen, / våker vaktmannen forgjeves.», leste vi nettopp.
- Salme 127 handler om at ethvert hus har en bygningsmann
- Enhver by har noen som våker over den.
- Bibelteksten minner oss om at den *virkelige* byggherren er Gud, og at Han også er den *tryggeste* vaktmannen.
- Den som gjør at byen voktes og byggverket holder.
- Det er denne salmen fra den vise kong Salomo som Blix siterer fra i fedrelandssalmens sjetten vers:

*Vil Gud ikkje vera bygningsmann,
Me fåfengt på huset byggja.
Vil Gud ikkje verja by og land,
Kan vaktmann oss ikkje tryggja.
Så vakta oss Gud så me kan bu
I heimen med fred og hyggja.*

Den lange kristningen

- Neste år er det tusen år siden Norge fikk sine første kristne lover.
- Det var Olav Haraldsson, som vi best kjenner som Olav den hellige, som i 1024 sammenkalte et lovting på Moster, i det som idag er Bømlø Kommune.
- Der vedtok de lover som så ble vedtatt på de ulike landstingene – Gulating, Frostating og Eidsivating.
- Lover som satte en standard for rett og galt, og som fortalte hvordan landet skulle bygges og drives.

- Bibeltekstene idag minner oss om at et folk trenger et fundament
- Og at det eneste fundamentet som virkelig holder, finnes hos Gud og Guds tanker om et godt liv i fellesskap med ham.
- I det tiåret vi er inne i er det mange jubileer som vil minne oss om den bunnplanken som det kristne evangeliet har vært for vårt samfunn.
- Mest kjent er nok Stiklestadjubileet i 2030
- Mindre kjent, men ikke mindre viktig, er kristenrettjubileet som feires neste år
- Fordi lover handler om verdier, om rett og galt, om hvilken retning samfunnet beveger seg i.

⁵ Joh 14:9b: «Den som har sett meg, har sett Far. Hvordan kan du da si: 'Vis oss Far'?»

- Historikerne har blitt mer og mer bevisst på at kristningen av Norge var en lang prosess
- Fra de første irske og angelsaksiske munkene som slo seg ned langs vestlandskysten
- Og til det kristne kongedømmet ble fast etablert en gang på 1200-tallet.
- Vi vet at det på noen tidspunkter ble brukt vold i denne overgangsperioden, og for mange av oss er dette det eneste vi vet om kristningen
- Færre er seg bevisst den idérevolusjonen som fant sted da Evangeliet slo rot, og som gjorde at man på et tidspunkt vedtok lover som var preget av Jesu radikale holdning til livet, til Gud og til menneskene rundt seg.

Grunnlaget for lovene

- Hva var så grunnlaget for de nye, norske lovene som Olav og biskop Grimkjell fikk vedtatt?
- Loven begynner med en erklæring, en klar bekjennelse om at det er Gud som skal bygge huset og trygge landet:
- **«Det er opphavet til lovene våre at vi skal vende oss mot øst og be den hellige Kristus om fred og om at vi kan holde vårt land bebodd og vår landsherre uskadd. Han skal være vår venn og vi hans, og Gud skal være alles venn.»**
- Kanskje vet du mer enn meg, men jeg har aldri støtt på noen lovtekst som erklærer at Gud skal være alles venn.
- De norrøne gudene, som våre forfedre kjente, var lunefulle guder som man måtte ofre til for å holde seg inne med.
- Man blotet kjøtt og smurte blod på hverandre og på veggene i hovet.
- Ja, selv mennesker blotet man⁶ – for ‘godt år og god avling’, som man sa.
- Nå skulle alt bli annerledes.
- Vi skulle «vende oss mot øst», altså i den retningen man mente Kristus skulle komme igjen⁷.
- Mot Han som ikke trengte noe offer, men som selv var offeret.
- Han som ikke måtte blidgjøres med gaver, men som selv var gaven, og som villig ga seg selv for ‘godt år og fred’.
- En Gud som erklærer at Han, gjennom Kristi offer på korset, vil være alles venn.
- «Disse tidene med uvitenhet har Gud båret over med», sier Paulus til athenerne, «men nå befaler han alle mennesker, hvor de enn er, at de må vende om».

En slutt på slaveriet

- Alles venn. Så mye mer det ligger i dette ordvalget enn vi vanligvis tenker på.
- Vi vet ikke hvor mange slaver det fantes i Norge på den tiden, men et anslag på ti til tretti prosent av befolkningen er ikke urealistisk.
- Slavene, eller trellene, var barn, kvinner og menn som var røvet fra andre land, eller solgt av sine foreldre for å gjøre opp gjeld, eller var etterkommere etter andre treller.
- De hadde ingen eiendomsrett, ingen livsrett, de kunne drepes, utnyttas seksuelt eller selges.
- Med kristenretten ble dette radikalt forandret.
- **«Det neste er at vi hvert år skal gi en trell sin frihet i hvert fylke her i Gula»,** forkynte loven.

⁶ Historikeren Kim Hjarðar uttalte i [VG 13/8 2017](#) at «En rekke arkeologiske funn ... bekrefter at menneskeofring ikke var enestående hendelser, men en sentral del av den religiøse kulten ved de store blotene».

⁷ Norske kirker, kirkebenker og graver er også vendt slik at man har ansiktet mot øst – av samme grunn. Jesu uttalelse om sin egen gjenkomst – «som lynet går ut fra øst og lyser like til vest» - er den bibelske begrunnelsen (Mat 24:27).

- Bøndene skulle spleise på frigivelsen, så ikke belastningen på den enkelte skulle bli for stor.
- Hundre år etter at denne loven kom, ble den opphevet. Da var det ikke lenger noen treller igjen å sette fri⁸.

Barna som skulle vokse opp.

- «*Det neste er at ethvert barn som blir født i vårt land skal vokse opp*»
- Det var radikalt i et land hvor man ofret barn til gudene og hvor en far kunne bestemme at en nyfødt skulle settes ut til ville dyr.
- Hva var det vi nettopp leste om barna?
- «Barn er en gave fra HERREN, livsfrukt er en lønn» sier kong Salomo.
- Hva var det Jesus sa?
- «*La de små barna komme til meg, og hindre dem ikke! For Guds rike tilhører slike som dem*» (mark 10:14).
- Barn kan man ikke gjøre med som man vil – de er Herrens.
- I vår historie er det ingenting som har betydd mer for barns trygghet og velferd enn denne radikale, kristne holdningen til de minste blant oss.

Forbud mot blot og menneskeofring

- Med kristenretten ble det også en slutt på blotene.
- I stedet for å la blodet renne for 'godt år og god avling', som man sa, blir den kristne messen nå sentrum i gudsdyrkelsen – og nattverden, det hellige måltidet, hvor Kristus gir sitt eget blod for verden en gang for alle.
- Til blotene drakk man mjød
- Og man ofret kjøtt
- Det kunne være hestekjøtt, men – det kunne også være mennesker.
- Nå ble det slutt på å ofre og blote mennesker og dyr, og det ble slutt på de rituelle drapene av slaver og andre i forbindelse med stormenns død.

Takknemlighet og glede

- Enda er det flere ting vi kunne ha trukket fram – som direkte eller indirekte er kom som en følge av kristningen og kristenretten. Som skriftspråket vårt. Statsadministrasjonen. Overgangen fra et stamme- og klanssamfunn med mange småkriger til å bli en nasjon. Begynnelsen på slutten på vikingtoktene.
- 17. mai, og alle nasjonale jubileer, er en tid for takknemlighet. Takknemlighet og glede over hva vi har fått. Det var nemlig ikke vår egen dyktighet eller vår egen fortjeneste at Norge gikk fra å være en voldelig nasjon til å bli et relativt fredelig kongerike i middelalderen, men Gud som sendte sitt ord til våre fjerne kyster, som vi nettopp leste.
- Eller, som det heter i andre vers av fedrelandssalmen, som jeg vil lese til sist:

*Vårt heimland lenge i myrker låg,
og vankunna ljuset gøynde.
Men, Gud, du i nåde til oss såg,
din kjærleik oss ikkje gløynde.
Du sende ditt ord til Noregs fjell,
og ljøs over landet strøynde.*

⁸ Ordet 'frihals', som var betegnelsen på en trel som hadde fått av seg slaveringen, er det ordet som ble til vårt 'frelse'. Våre forfedre forsto altså at frelsen i Kristus var å sammenligne med en slave som fikk sin frihet i gave.